

**ЖИВИЙ ОБРАЗ КНЯЗЯ ФЕДОРА КОРЯТОВИЧА
Федака С. “Ми, Федір Коратович, з ласки Божої, князь із
Мункача...”. Історичний нарис. Ужгород: Всеукраїнське
державне видавництво “Карпати”, 2017. 136 с.**

Князь Федір Корятович належить до найзагадковіших особистостей українського Середньовіччя. До заплутаних джерел (чого вартує тільки версія Мацея Стрийковського (1547–1586/1593) про двох Федорів Корятовичів!) додалися легенди стосовно переселення на Закарпаття 40 чи, навіть, 300 (!) тис.¹ подільських русинів, що їх підхопили угорські патріотичні історики, які вважали, що ці терени від часів Арпада, звісно, заселяли винятково угорці (куди мало зникнути місцеве населення з часу перед появою тут угорців, – у колі патріотичних істориків задумуватися, звичайно, не належалося). І хоча вже Олексій Петров (1859–1932)² та Дмитро Дорошенко (1882–1951)³ застерігали щодо правдивості цієї легенди, прихильники продовжують використовувати її як беззаперечний факт, на підтвердження якого намагаються навіть вишукувати лінгвістичні докази⁴. Але якби подільський князь мав змогу вивести в поле “кілька десятків тисяч”⁵ дружинників-лицарів чи, навіть, 7–8 тисяч⁶, йому, насправді, не довелося б покидати Поділля. Наприклад, у битві поблизу Нікополя 25 вересня 1396 р. все військо християнської коаліції європейських держав налічувало близько 16 тис. осіб, а османська армія – близько 15 тис. Тільки вартість озброєння одного кінного лицаря на той час перевищувала вартість сотні корів⁷.

Розплутати всі численні стереотипи, помилки і нашарування, реставрувавши справжній образ князя Федора Корятовича, взявся Сергій Федака. При цьому, як не тільки знаний професійний історик, а й не менш відомий поет і письменник, він зробив це у легкій, доступній формі своєрідного історичного

¹ Ще Михайло Лучкай (1789–1843) писав: “Якби Федір мав на своєму боці 300 тисяч людей, напевно не втік би” (Федака С. “Ми, Федір Коратович, з ласки Божої, князь із Мункача...”. Історичний нарис. Ужгород, 2017. С. 59.

² Петров А. О подложности грамоты князя Федора Корятовича 1360 г. Критические замечания (с палеографическим этюдом И. Холодняка). Санкт-Петербург, 1906. С. 71.

³ Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів, 1991. С. 493.

⁴ Гранчак І. М. Аграрні відносини на Закарпатті. Закріпачення селян (друга половина XIII – початок XVI ст.). Нариси історії

Закарпаття. Т. 1: З найдавніших часів до 1918 року. Ужгород, 1993. С. 61; Сенько І. Земля з іменем. Ужгород, 1998. С. 36–37; Німчук В. “Кодифікувати” нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! Українська мова. Київ, 2013. № 4. С. 4; Його ж. Віддаймо честь Федорові Корятовичеві Срібна земля. 2014. 29.09.

⁵ Гранчак І. М. Аграрні відносини... С. 61.

⁶ Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. Т. 1. Ужгород, 1936. С. 59.

⁷ Войтович Л. Битва при Нікополі Войтович Л., Овсінський Ю. Історія війн і військового мистецтва. Т. 1. Харків, 2017. С. 746–749.

детективу, розплутуючи послідовно одну проблему за іншою та знімаючи павутину навколо постаті свого героя. Відразу ж зазначу, що і сам спосіб подачі, наповнений текстами автентичних документів, підкріплений ілюстраціями та генеалогічною таблицею, а також, особливо, – зміст і висновки виглядають як привабливо, так і переконливо.

Першою розглянуто відому грамоту Федора Корятовича мукачівському монастиреві, датовану 8 березня 1360 р., яку підтвердив угорський король Матіаш Корвін у 1458 та 1488 рр. (с. 7–15). Історик не пропонує однозначної відповіді щодо автентичності грамоти, аналізуючи різні думки з цього приводу, зокрема привертаючи увагу до різних термінологічних та юридично-правових недоречностей збереженого тексту⁸. Він, радше, схиляється до думки, що король підтвердив грамоту з міркувань політичної доцільності, віддаючи перевагу Мукачеву перед Грушовом і не вдаючись до експертизи її автентичності. Свого часу, ознайомившись з ґрунтовною працею Антала Годинки (1864–1946) – він припускав підроблення грамоти в інтересах мукачівських ченців між 1418–1426 рр.⁹, та Юзефа Вольфа (1852–1900), який допускав можливість перебування молодшого Корятовича в Угорщині десь у 1360–1370 рр., де той міг отримати якісь територіальні володіння з Мункачем і закласти там монастир¹⁰, рецензент схилявся до думки про існування грамоти Федора Корятовича від 8 березня 1360 р., що не виключає появи фальсифікату між 1418–1426 рр., відповідно до твердження А. Годинки¹¹. Уже після цього випало ознайомитися з версією архимандрита Василя (Проніна) (1911–1997), де, привернувши увагу до використання у грамоті невластивого латинським текстам іменування побатькові “Корятович”, висунуто слушну гіпотезу, що грамота спершу існувала в кириличному оригіналі і вже пізніше її перекладено латинською мовою¹². Це мало б як ствердити наявність оригіналу, так і пояснити появу відзначених недоречностей у доступному тексті. Зрештою, версії про католицизм князя Федора Корятовича також ніщо не підтверджує. Серед Корятовичів католиком напевно був тільки Олександр (†1380)¹³. Його дружина Ольга Котроманич, як і інші представники цієї боснійської династії, замолоду була католичкою, але це аж ніяк не свідчить про зміну конфесії Федором, радше навпаки, дружини йшли за своїми чоловіками.

С. Федака переконливо спростував помилку М. Стрийковського щодо двох Федорів, яку приймали О. Лучкай, архимандрит Василій (Пронін) та інші автори, а також докладно проаналізував походження князя і його литовську родину аж до князів Курцевичів (с. 16–31). Тут, правда, залишається один дискусійний момент: Костянтин Корятович, мабуть, був найстаршим серед братів: саме до нього у 1344 р. звертався Казимир III, пропонуючи союз проти Любарта-Дмитра, скріплений шлюбом із його донькою Кунегундою¹⁴.

⁸ Федич В. “Теодорів дарунок”: історичні дискурси та комеморативні практики у полоні однієї сумнівної грамоти *Наукові записки Ужгородського національного університету*. Серія: історико-релігійні студії. Вип. 1. Ужгород, 2012. С. 140–150.

⁹ *Hodinka A. A munkácsi görög-katholikus püspökség története*. Budapest, 1910. 90–106 old.

¹⁰ Wolff J. *Kniazowie Litewsko-Ruscy od*

konca czternastego wieku. Warszawa, 1895. S. 277.

¹¹ *Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти*. Біла Церква, 2006. С. 673.

¹² *Василій, арх. Історія Православної Церкви на Закарпатті. Свято-Николаевский Мукачевский монастырь*. Ужгород, 2005. С. 110.

¹³ *Войтович Л. Княжа доба...* С. 672.

¹⁴ Там само. С. 669.

Дуже вдало написані розділи “Краса України Поділля” та “Вигнання з раю”, у яких розгорнута історія цього краю упродовж XIV ст. (с. 38–51). Заслужує уваги і виділення висновку про продовження боротьби за Поділля до 1434 р. (с. 51), зрештою, як і – за Галицьку землю¹⁵. Далі історик послідовно і докладно розглянув ситуацію в Угорському королівстві за умов складного періоду переходу влади від Анжуйської династії до Люксембургів. Не оминуто й проблеми появи подольян на Закарпатті (с. 59–61). При цьому автор більше схиляється до значної кількості переселенців. Подібне переселення джерела фіксують також з галицьких теренів на Волинь, де частина місцевої знаті виїхала з князем Любартом-Дмитром із захопленням земель галицької спадщини Польщею¹⁶, тому, правдоподібно, повинно йтися про явище, насамперед, ширшого історичного контексту. Сама проблема залишається дискусійною, принагідно тільки варто зауважити, що перехід князя на Закарпаття не наділений ознаками планомірного переселення. Залишаючи на Поділлі воеводу Нестиса, він сподівався, що той зможе протриматися у потужних подільських замках до його повернення з угорською підмогою. За таких умов Федора Корятовича супроводило тільки найближче оточення – його двір та невелика дружина. Звичайно, зі зміною ситуації та деактуалізацією подільських планів ці дружинники отримали лени у нових володіннях сюзерена і заснування нових сіл цілком могло бути з ними пов’язаними. Що ж до говірок, окремих термінів і топонімів, то не варто забувати, що основне населення як Поділля, так і Закарпаття – прямі нащадки жителів давніх хорватських князівств. Так само, як варто пам’ятати й непросту історію зазначеного комплексу явищ місцевого контексту, зумовлену своєрідними особливостями тутешнього буття не тільки новіших, а й давніших часів.

Дослідник дуже докладно розгорнув діяльність Федора Корятовича після переходу на Закарпаття, зокрема, – участь у згаданій битві поблизу Нікополя, турецький полон, зумовлене одруженням брата з родичкою угорської королеви втягнення до угорської усовиці, розбудову Мукачеве, заснування монастиря, участь у вторгненні 12-тисячного угорського війська до Сондецької волості у Малопольщі в жовтні-листопаді 1410 р.¹⁷, діяльність упродовж наступних років. Тут, зокрема, знову стверджено, що Федір Корятович був католиком, але єдиним аргументом на користь цього висновку служить теза про заходи римської курії 1370-х років з утвердження католицизму на Поділлі та присягу Гедиміновичів на вірність польському королеві Владиславу Ягайлу (с. 81–82). Зайнявши 1349 р. значну частину Галицької землі (боротьба за ці території тривала до 1387 р., а їх повна анексія завершилася у 1434 р. з утворенням Руського воєводства)¹⁸, польський король Казимир III поспішив заручитися підтримкою римської курії. Папа Климент IV буллою від 14 березня 1351 р. повідомив архієпископа гнєзненського і весь клір Польщі про опанування зусиллями короля

¹⁵ Пор.: *Войтович Л.* Боротьба за спадщину Романовичів (1340–1434): між стереотипами та історичною правдою (див. у цьому вип., с. 142).

¹⁶ *Войтович Л.* Боротьба...

¹⁷ Військо на чолі з трансильванським воєводою і останнім галицьким князем Сцібором зі Сціборжиць (у автора Штибором), форсувавши перевали, дійшло тільки до Нового Сонча, а потім відступало до Бардиєва. Тобто це недале вторгнення звелося до

прикордонного конфлікту й не було ніякої можливості “плюндрувати все на своєму шляху”, як, йдучи за “патріотично” налаштованими польськими джерелами, повторив автор (с. 87). До невідомої в українській літературі постаті воеводи як особистості українського історичного контексту увагу привернуто: *Лешкович Н.* Останній галицький князь (див. у цьому вип., с. 161–168).

¹⁸ Найновіший огляд цих подій див.: *Войтович Л.* Боротьба...

Казимира землі *невірних русинів* і можливість створення там семи єпископств, об'єднання русинів з литовцями та часте вторгнення до цих земель татар, для захисту від яких вирішено збирати десятину з усіх церковних маєтностей упродовж найближчих чотирьох років: зібрані кошти призначалися для поділу між королем та папою¹⁹. Васалом короля став тільки теребовельський князь Олександр Корятович, якому 1366 р. надано відвойоване від Любарта-Дмитра Володимирське князівство (1370 р. Любарт повернув його). Вірогідно, власне тоді Олександр Корятович й мав стати католиком, бо ці його "заслуги" відзначено пізніше спеціальною буллою папи Григорія XI від 30 січня 1378 р., якою папа запевняв кожному захисникові єдності з Римською Церквою і, зокрема, володареві Кам'янця на Русі, князеві Олександру повноваження надавати місцевому населенню певні духовні відпущення²⁰. Але це зовсім ніяк не доказ того, що неодмінно усі Корятовичі стали католиками, як і поява Подільської католицької дієцезії, єпископ-номінат якої Олександр, підпорядкований естергомському архієпископу, на 1379–1385 рр. мав громаду у самому Кам'янці-Подільському та, можливо, – інших містах князівства²¹. Цей крок видається, радше, політичним жестом князів, зацікавлених в угорській допомозі, й, водночас, повинен сприйматися виявом очевидної угорської орієнтації. Що ж стосується присяги Федора Корятовича, складеної після того, як він опинився у польському полоні в результаті невдалої спроби повернути Поділля 1402 р., то вона, тим більше, не може сприйматися свідченням про його перехід до католицизму. Залишався ж, як відомо, православним Скіргайло-Іван Ольгердович, брат і соратник Владислава Ягайла, після присяги польському королеві і це ніяк не завадило йому отримати Київське князівство. Так само при православ'ї перебували й інші Гедиминовичі, які присягали королеві, зокрема Корибут-Федір та Лутвеній-Семен.

Цікаві розділи про Королівське Євангеліє, яке переписав Станіслав Граматик 1404 р. у Королеві, що на той час належало до володінь Федора Корятовича, участь князя у Константицькому Соборі 1413 р., останні його дні, нащадків і новішу портретну іконографію. Цілоком слушно автор залишив відкритим питання про місце поховання князя, яким Іосиф Кобаль вбачав криптик католицького костюлу в Берегові²². Варті уваги розділи присвячено висвітленню образу князя Федора Корятовича впродовж віків, включаючи чеський, радянський і сучасний періоди історії Закарпаття. Автор скромно оцінив свою працю як "один з проміжних підсумків вивчення цієї, безсумнівно, титанічної фігури" (с. 133), вказуючи на ще не використані джерельні можливості, зокрема масив латиномовних грамот. Додамо, що нарис написано яскраво, талановито, при доброму поєднанні популярного доступного жанру з ґрунтовним науковим дослідженням. Такого зразка публікацій сьогодні особливо бракує.

*Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України
Львівський національний університет імені Івана Франка*

¹⁹ Bullarium Poloniae / Ed. et cur. Irena Sulkowska-Kuras et Stanislaw Kuras. T. 2. Romae, 1985. Nr 518.

²⁰ Ibidem. Nr 4439.

²¹ Abraham W. Założenie biskupstwa łaciń-

skiego w Kamieńcu Podolskim. Lwów, 1912. S. 12.

²² Кобаль Й. Федір Корятович у світлі нових джерел *Карпатика*. Вип. 32. Ужгород, 2005. С. 106.